

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
חורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ג

תשע"א

מספר 337

ברכות השחר – מתיר אסורים

הביטוי "ה' מתיר אסורים" מופיע בתהלים קמו ונאמר בתפילה בכל יום בפסוקי דזמרה. בתהליך זה של פעולת כוח האמונה היהודי בנפש נודע תפקיד חשוב לפסוקי דזמרה. במרכזם מופיעים לפי סדר מובנה חמישה מזמורי תהלים במלואם – ממזמורים קמו עד קנ.¹ התהליך במזמורים אלו מתחיל בפנייה אל הנפש להלל את ה' במובן כללי. עובר למעין ציווי והוראה לצבא השמים ולאחר מכן נדרשת לא רק "שירת הבריאה" אלא "שירת ישראל".² במזמור המסיים שלב זה מופיעה פנייה כללית רבת עצמה המשלבת את גבורתו וגדולתו של ה' עם שכלול המציאות ב"נבל וכינור" עד ש"כל הנשמה" מהללת את ה' גם במובן האישי של האדם וגם כביטוי של כל העולם הסובב אותו.

פרק קמו ומבנה החלק החותם בו

הביטוי "מתיר אסורים" שייך למזמור הבסיס של תהליך זה. להבנת הביטוי והקשרו נביא את החלק האחרון, שבו מופיע הביטוי (פסוקים ו-ז), החותם את המזמור.

עשה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השמר אמת לעולם: עשה משפט לעשוקים נתן לחם לרעבים ה' מתיר אסורים. ה' פקח עורים ה' זקף כפופים ה' אהב צדיקים. ה' שמר את גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעות. ימלך ה' לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה.

האדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן מלאדי,³ מייחס את ארבעת הביטויים – רעבים, אסורים, עיוורים, כפופים – לכלל אחד: עשוקים. כדרכו החסידי מסביר האדמו"ר הזקן את הביטוי הכללי של עשוקים על המצויים בעולם ורחוקים מתודעה אלוקית. כחלוקה כללית נצוין שעל פי החסידות יש שתי תודעות בסיסיות שיהודי נתון בהן:⁴ יש יהודי שאצלו העולם קיים באופן פשוט, ויש בנפש חידוש כאשר מתגלה שיש ה' בעולם. מצב זה נקרא עולמות בפשיטות ואלוקות בהתחדשות. לעומת מצב זה מתואר מצב הפוך (אשר קיים במידה מסוימת אצל כל יהודי) והוא תודעה פשוטה שה' קיים ויש בנפש חידוש כאשר מתברר שיש גם עולם מציאותי קיים מלבד ה' כביכול. מצב זה נקרא אלוקות בפשיטות ועולמות בהתחדשות. ה"עשוקים" באופן כללי הם הנשמות הנמצאות תחת שליטה כזאת או אחרת של מציאות העולם המכסה על גילוי הבורא, ואינן יכולות לחוש באופן בהיר גילוי אלוקות. ארבעת סוגי ה"עשוקים" הם ארבע דרגות של חסימה פנימית המונעת מהנפש מלהתקרב לה' ולחשוף כי מאחורי המציאות יש בורא המהווה אותה מרגע לרגע. ה"כפופים" נתונים לחלוטין בתוך המציאות המושכת אותם למטה ואינם יכולים להרים את הראש. התחושה שלהם את מציאות העולם כקיים מצד עצמו חזקה כל כך

שאין הם יכולים להעלות על דעתם שהכול נברא וכי מציאות הבורא חזקה מציאות זו אשר חלקה הוא פרי דמיונם. הדמיון הוא אשר משלים את התמונה המעוותת כאילו העולם קיים מצד עצמו ואוטם את היכולת להאמין בהתחדשות העולם על ידי הבורא בכל רגע. העיוורים נמצאים במצב אשר מצד אחד כלי הראייה שלהם לחזות את נבראות העולם בכל רגע אינם פועלים אך אין הם משוכים לתוך המציאות בעל כרחם. האסורים הם בעלי יכולת ראיית מציאות ה' המחיה את העולם, אך עדיין הם אסורים בתוכו. מצב זה מתואר על ידי האדמו"ר הזקן על מי שמצליח לפתח בעמקות בכלי השכל שלו את התודעה של מציאות ה' אך אינו מסוגל להוליד את אהבת ה' ואת יראת ה' בכל מצווה ותפילה. מצד אחד בהירה לו מציאות ה' אך אין זה גורם להתעוררות אהבה כאש בוערה בלבו. הדבר דומה לבני זוג שנפגשים, נוצר קשר טוב ביניהם ולכל אחד ברור שזה בן זוג המתאים, אך בכל זאת משהו בהתלהבות שבקשר לא קורה.

בחסידות⁵ מוסבר כי על ידי אהבת הצדיקים שלנו אנו נגאלים משלוש המדרגות הנ"ל. ה' מתיר אסורים, פוקח עיוורים, וזוקף כפופים על ידי שהוא שותל צדיקים בכל דור ודור. הצדיקים שאינם כפופים למציאות העולם ורואים את חידוש העולם בכל רגע על ידי ה' ומתעוררים באהבה רבה ותשוקה ונפש שוקקה אל ה', מאפשרים לכל העשוקים להינצל מיד עושקיהם. אהבת הצדיקים משחררת את העשוקים ומאפשרת לתפילתם לעלות עד המקום שבו יש עמידה לנוכח ה' בפסגת התפילה שבה פונה היהודי בפנייה ישירה אל ה' "ברוך אתה...". באופן פשוט מי שאומר שהוא רואה דבר שאין איש אחר רואה – מקומם ומרגיז. היכולת לראות צדיק הרואה את נבראות העולם בכל רגע מחדש ולא לשנוא אותו בשל כך, ולהפך – לאהוב אותו, באה בעקבות תהליך של התקרבות אישית של כל אחד אל ה"צדיק" שלו. הצדיק הוא מי שהמפגש אתו מעורר אותך לחוש שיש ה' בעולם ולכל אחד יש צדיק אחר. אמנם אהבת הצדיקים אין פירושה רק אהבת הצדיק שלי, אלא היכולת שלי לאהוב את הצדיק של השני הכרחית כדי לגרום לתהליך נכון. מי שהופך את הצדיק שלו לצדיק יחיד אינו יכול לצאת מגדר ה"עשוקים" כיוון שהוא חוסם את עצמו מלראות את גילוי ה' בעולם בריבוי פנים כפי שבא לידי ביטוי בריבוי הצדיקים וסגנונות הקשר שלהם עם ה'. בזכות שלב זה בפסוקי דזמרה משתחרר הכוח לראות את גילוי ה' בעולם והתפילה יכולה לעלות למקום המלאכים האומרים קדושה ועד לפסגת הפנייה הישירה בתפילת לחש שבה אפילו המלאכים אינם עומדים. כפי שהסברנו יורדת התפילה אל תוך העולם ועוסקת ביישובו מתוך תחושה של ביטוי רצון ה' בקיום העולם בכל רגע מאין לישי.

מירב שפירא

מרצה במסלול למחול ולתנועה

¹ פרקים אלו נקראים "פרקי הללויה" כיוון שהם פותחים ומסתיימים במילה "הללויה", והם עיקר פסוקי דזמרה, כפי שנפסק בשולחן ערוך נב, א, ובמשנה ברורה שם סעיף קטן ד.

² מבנה דומה שעובר מהלל לה' על שברא את העולם להלל לה' על שהוא אלוקי ישראל אפשר לראות במבנה של פרקי "לכו נרננה" שנאמרים בקבלת שבת.

³ בסידור עם דברי אלוקים חיים על פסוקי דזמרה ד"ה "נותן לחם לרעבים".

⁴ על פי המבואר בספר "על ישראל גאותו" עמ' כו-כח.

⁵ האדמו"ר הזקן בסידורו, שם, על פי ביאור של הרב יצחק גינזבורג.

תורה מקיימת על ידי כללות ישראל

בפרק לט, פסוק לב נאמר: "ויעשו בני ישראל ככל אשר ציוה ה' את משה כן עשו". פסוק זה מתאר את מלאכת המשכן על ידי כל ישראל. בעל האורח חיים הקדוש שואל: אם העוסקים במלאכה היו בצלאל ואהליאב וחכמי לב מקרב ישראל, מדוע הכתוב מייחס את עבודת מלאכת המשכן לכל ישראל?

בדבריו מופיע ביאור נפלא שמסביר את העניין. כידוע, חובת קיום המצוות לא חלה באופן שווה על כל אדם מישראל. לדוגמה, מצוות הכהונה מייחדות רק את הכוהנים ולא את הישראלים, וכן מצוות מסוימות חלות רק על נשים ולא על גברים ולהפך. ידוע שהתורה בנויה מתרי"ג מצוות, רמ"ח מצוות עשה כנגד אברי האדם ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד גידיו, כך שכל מצווה פועלת ומתקנת איבר אחר. אך אם אדם יחיד אינו יכול לקיים בעצמו את כל המצוות כפי שהוסבר, כיצד יכול האדם לבא לשלמותו?!

כאן הוא מגיע ליסוד המובא בדבריו: "עשה הכתוב מחברת הכללות בקיום התורה והראה כי בני ישראל יזכו זה לזה. והתורה נתנה להתקיים בכללות ישראל כל אחד יעשה היכולת שבידו ויזכה זה לזה".

כלומר, יכול הפרט להגיע לקיום מלא של כל תרי"ג המצוות על ידי "מחברת הכללות" – חיבור הכלל, "כל אחד יעשה היכולת שבידו ויזכה זה לזה" – כל אחד עושה את המוטל עליו, אם הוא כוהן את מצוותיו, ואם הוא ישראל את מצוותיו, ויזכה זה לזה" – וכל אחד ואחד מזכה את השני בחלקו. כך מתקיימות תרי"ג המצוות על ידי כל פרט ופרט.

בעל אור החיים הקדוש ממשיך ומבאר לפי יסוד זה את מצוות "ואהבת לרעך כמוך": "כי בשלומי ייטיב לך ובאמצעותו אתה משלים שלמותך, וא"כ אינו אחר אלא אתה עצמך וכאחד מחלקיך".

לפי עיקרון זה הוא מסביר את השאלה שבה פתחנו. "והוא מה שאמר הכתוב כאן ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' – כינה לכולם יחד מעשה כולם הגם שמהם הביאו הנדבה ומהם עשו מלאכה יאמר על כללותם שעשו הכל". שלמות עשיית המצוות היא על ידי השתתפות כל אחד בחלקו – בין אם הוא יחסית מועט (הבאת נדבה) ובין אם הוא מרובה (עשו מלאכה).

עיקרון זה פותח צוהר והבנה עקרונית שקיום המצוות בשלמות חל על הכלל. דבר זה מסביר נוסחים המופיעים ב"לשם ייחוד" הנאמר לפי חלק מהמנהגים לפני קיום מצוות. בנוסח אומרים "לשם ייחוד [...] בשם כל ישראל הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה". לכאורה, מה קשור קיום המצווה על ידי כל ישראל? לפי דברי בעל האור החיים, הדבר מוסבר היטב. בכל מצווה שאנו מקיימים אנו מזכים את כלל ישראל, ואף את אותם שאינם מצווים (ייתכן שאף אנשים שנאנסו מקיום המצווה ואינם חייבים בקיומה יזכו על ידי המקיים).

בספר "אהבת קדומים" מוסבר לפי דברים אלו הקושי הידוע בלשון הפסוק: "ויקחו לי תרומה" (שמות כה, ב) שהיה מן הנכון לכתוב "וינתנו לי תרומה". הרי בני ישראל נתנו תרומה לטובת המשכן, ולא לקחו.

ההסבר הוא, שבמעשה נתינת התרומה יש מעבר לנתינה גם פן של לקיחה שעליו רומז הכתוב. מאחר שמצווה זו מתקיימת רק על ידי שיתוף הכלל כמו שהוסבר, אזי כל אדם שנותן תרומה צריך גם לקחת תרומה שניתנת על ידי אחרים כדי להשלים את חלקו. זהו הרמז בכתוב: הנותן את התרומה יהא מודע לכך שמשמעות הנתינה היא לקיחה עבור אחרים, ובנתינה נותנים את התרומה בשם כל ישראל. יהי רצון שנוזכה לקיים את המצוות בשלמות מתוך ההבנה של קיום המצוות בשם כל ישראל.

בת שבע ג'ייקוב

סטודנטית במסלול למחול ותנועה

בועז פולצ'ק

הנני שלחני

תגלית

פרויקט "תגלית" (Birthright Israel – זכות מלידה) מהווה גשר לישראל עבור מאות אלפי סטודנטים יהודיים מכל העולם בגילים 18–26. המשתתפים מגלים את ישראל באמצעות סיור חינוכי בארץ, הראשון בחייהם. במהלך עשרת ימי הסיור מבקרות הקבוצות של תגלית באתרי מורשת ואתרים לאומיים, בירושלים, בדרום הארץ (המכתשים, ים המלח ומצדה), בתל אביב, בגליל וברמת הגולן. עיקר המסיירים מגיעים לארץ בשני מחזורים: מחזור קיץ ומחזור חורף.

בעשר שנות פעילות הפרויקט הגיעו לארץ כ-230,000 משתתפים, מלמעלה מ-50 מדינות. את המסע מלווים חיילים, קצינים וסטודנטים ישראלים. בתום הסיור, שבים בוגרי "תגלית" לבתיהם ולקהילותיהם, יוצרים רשת של תמיכה במדינת ישראל ולוקחים חלק פעיל בהסברה בקמפוסים בעולם.

לפרויקט יש חשיבות מיוחדת דווקא בתקופה שבה ישראל מותקפת ברחבי הקמפוסים במדינות שונות. המשתתפים נחשפים במהלך שהותם לעיקרי העמדות של ישראל ולמציאות החיים היום-יומית שבה ומסוגלים להסביר לחבריהם עם שובם ללימודים. פעילותם של אלפי שגרירים צעירים בקמפוסים מסייעת לישראל לאזן את התמונה החד צדדית העוינת המתקבלת לעתים דרך מסכי הטלוויזיה בחו"ל.

במחקר באוניברסיטת "ברנדייס" התגלו הממצאים הבאים:

- 64% מרגישים לאחר המסע שהם קשורים מאוד ליהדותם (לעומת 38% שהרגישו כך לפני בואם) ו-55% (לעומת 22%) חשים קשורים מאוד לישראל בעקבות הביקור.
 - רובם המכריע של הסטודנטים מביע רצון, לאחר שובם, להמשיך ולשמור על קשר עם מדינת ישראל.
 - גברה במידה ניכרת נטייתם של הסטודנטים לחיות חיים יהודיים, וגדלה מעורבות הסטודנטים של "תגלית" בנעשה בקהילתם בחו"ל.
- הפרויקט החל ביזמתו של השר לענייני התפוצות לשעבר, יוסי ביילין. מימון הפרויקט מגיע מממשלת ישראל, מפדרציות יהודיות ומתורמים יהודים בתפוצות.
- פרויקט "תגלית" תרם עד כה למשק הישראלי למעלה ממיליארד ש"ח. הטיסות לארץ (רובן במטוסי אל-על), המלונות, האוטובוסים, המדריכים, המלווים, המאבטחים, החובשים, המסחר, הביקורים באתרים ועוד, הופכים את "תגלית" לגורם חשוב בתעשיית התיירות בישראל.

לעיון נוסף:

אתר הפרויקט: http://www.birthrightisrael.com/site/PageNavigator/About/about_hebrew